vexilologie 71

ZPRAVODAJ VEXILOLOGICKÉHO KLUBU PŘI OKD PRAHA 3
obsahující odborná pojednání a informace o vlajkách

Ing. Jaroslav Martykán

VLAJKY ČESKOSLOVENSKÝCH TĚLOVÝCHOVNÝCH JEDNOT
(obecná část)

Vlajky tělovýchovných organizací, jakož i jednotlivých sportovních klubů, tvoří dosud oblast na okraji bádání Vexilologického klubu a nebýt několika článků v našem zpravodaji (1), byla by až dosud zcela opomenuta. A přitom jde v našich československých podmínkách o vexilologický materiál nejživotnější, nejrozsáhlejší i nejpestřejší, sportovní vlajky jsou jediné živě používané a funkční, pomineme-li ovšem symboly státní.

Dílčí práce v oblasti soupisu dělnických historických praporů, vč. praporů tělocvičných jednot, podniklo Muzeum revolučních bojů a osvobození Ostravy (2), s informacemi o historických sokolských praporech se můžeme občas setkat v příležitostných publikacích, vydávaných k výročí významnějších jednot - a to je všechno. Podle informací Muzea tělesné výchovy a sportu v Praze nebyl nikdy soupis vlajek a praporů tělovýchovného hnutí u nás pořizován.

I někteří členové našeho klubu nebo jejich přátelé (např. L. Mucha, K.Černý, O. Černý nebo O. Kamarýt), jejichž podklady a zejména zkušenosti sloužily při přípravě soupisu, se pokoušeli informace o vlajkách současných TJ získat a zpracovat buď teritoriálně, nebo podle jednotlivých sportovních soutěží. Jako soukromé osoby však většinou narazili na hradbu neporozumění a nezájmu, a pokud nějaké informace zjistili, pak tyto zprávy zůstávaly pouze u vnějškové podoby vlajek nebo u různých variant klubových barev v rukách fanoušků těch nejznámějších fotbalových nebo hokejových oddílů.

Výrazným impulsem pro soustavnější a organizovanou pozornost této vexilologické oblasti ze strany klubu bylo vystoupení W. G. Cramptona v anketě k 10. výročí klubu, které upozornilo i na mezinárodní souvislosti naší nerozhodnosti v této sféře. Proto výbor klubu rozhodl 17. ledna 1987 zorganizovat při příležitosti 30. výročí založení Československého svazu tělesné výchovy celostátní soupis vlajek a praporů tělovýchovných jednot v ČSSR, jehož výsledky nyní na stránkách Vexilo-

logie předkládám. Budou s nimi seznámeny i příslušné orgány ČSTV a širší sportovní veřejnost.

Po té, co se pořádání soupisu dostalo podpory ze strany odpovědných orgánů ČSTV, Muzea tělesné výchovy a sportu v Praze a Múzea telesnej kultúry SÚV ČSZTV v Bratislavě, obrátil se výbor na redakce sportovních deníků a časopisů se žádostí o zveřejnění informace o konání této akce a jejím významu. Nejobsáhleji informovaly širokou sportovní veřejnost Československý sport, Stadión a Gól (3), a tak přispěly k popularizaci průzkumu zejména mezi funkcionáři tělovýchovných jednot, na které se chtěl klub obrátit.

V průběhu měsíců března až června 1987 bylo rozesláno přes tisíc dotazníků největším a nejvýznamnějším tělovýchovným jednotám v celé ČSSR, u nichž se předpokládala existence vlajky v současnosti, či praporu v minulosti. Z celkového počtu TJ v ČSSR 5 535 tak byla do akce zapojena asi jedna pětina. Jednoty byly požádány o sdělení základních vexilologických dat k používaným vlajkám či praporům, upozorněny však zároveň na to, že předmětem soupisu nejsou oblíbené upomínkové trojúhelníkové vlaječky pořizované k propagačnímu účelu při různých výročích, ale skutečné textilní vlajky či prapory vztyčované na sportovištích, nošené v průvodech či používané fanoušky klubu.

Poučen zkušenostmi z provádění soupisu městských praporů a vlajek, kdy celá akce ležela na bedrech několika málo obětavců, obrátil se výbor na vytipované členy v krajích a formou jejich gesce nad průběhem soupisu v příslušné oblasti usiloval o zajištění dvou vytýčených cílů soupisu, tj. zaprvé dosáhnout alespoň dvoutřetinového ohlasu dotázaných jednot a za druhé přímým stykem s tělovýchovnými jednotami získat co nejpodrobnější a nejpřesnější informace. Ne vždy a ne beze zbytku se podařilo stanoveného záměru dosáhnout, neboť časové možnosti a předpokládám, že i zaujatost pro věc, nebyly u všech gestorů stejné, ale jsem si jist, že všichni upřímně a poctivě odevzdali své maximum.

K objasnění historických souvislostí vzniku a používání dnešních vlajek TJ bych chtěl v úvodu připomenout některá data z minulosti československé tělovýchovy a sportu s přihlédnutím k používání praporů či vlajek a jejich vlivu na symboliku dnešní. Protože se odvíjí zejména ze symboliky sokolské a proletářské tělovýchovy, jakož i prvních sportovních klubů u nás, musel jsem se omezit pouze na tyto tělovýchovné organizace a ostatní (např. Československý Orel, Deutscher Turnverband, Československý svaz Makabi, jakož i turistické a skautské organizace) pominout, i když i u nich bychom se s prapory či vlajkami jistě rovněž setkali.

I. PRAPORY - NEJSTARŠÍ SYMBOLY TĚLOVÝCHOVNÉHO HNUTÍ U NÁS

K rozvoji tělovýchovného hnutí dochází v českých zemích počátkem 60. let 19. století, kdy v kontextu mohutné vlny národního sebeuvědomění po uvolnění tlaku rakouské státní mašinerie došlo k významným změnám v české společnosti. Živý veřejný ruch se projevoval zejména ve vzniku řady vlasteneckých spolků a vlastních českých aktivit (literatura, divadlo apod.).

Po vzniku českého pěveckého spolku "Hlahol" byl v r. 1862 v Praze založen i první český tělocvičný spolek, nazvaný svým zakladatelem dr. Miroslavem Tyršem S o k o l. První valná hromada spolku se konala 16. února a byl na ní starostou Sokola zvolen Tyršův spolupracovník Jindřich Fügner. Spolek, který byl v duchu metodiky tělesných cvičení dr. Tyrše založen původně jako výhradně tělocvičný, byl pod vlivem silného národního uvědomování českého lidu brzy koncipován k "odchování rázného, sebevědomého a otužilého mužstva českého" a jehož "horlivá činnost, okázalé vystupování a vlastenecký duch mu získaly v krátké době všeobecné přízně a pozornosti" (4). Vedle tělesných cvičení se Sokol zabýval i kulturní činností, osvětou, sociální péčí apod.

Vypjaté národní cítění zakladatelů i členů nového vlasteneckého spolku se pochopitelně projevilo i v jeho symbolech, které byly po vzoru jiných spolků vzápětí po založení přijaty a okázale vystavovány. Prapor Sokola (od r. 1864 používajícího názvu Sokol pražský, protože po jeho vzoru byly obdobné spolky zakládány v jiných českých městech i za hranicemi Čech) byl poprvé veřejně prezentován u příležitosti prvního veřejného cvičení v sále "U Apolla" v Ječné ulici v Praze dne 1. června 1862. Součástí tohoto vystoupení byla i slavnost zasvěcení praporu Sokola (5), jehož autorem je význačný český malíř Josef Mánes a matkou (patronkou) spisovatelka Karolina Světlá.

Mánes navrhl pro prapor Sokola kromě listu i všechny detaily: praporový hrot, praporové stuhy, výzdobu hřebů i hrotovou tulej. Sám namaloval líc i rub praporu olejem na hedvábí v rozměrech přibližně dvakrát dva metry. Na lícové straně je na lesklém červeném hedvábí rozložen stylizovaný sokol s mohutnými křídly, souměrně rozepjatými, nad jehož hlavou se čte sokolské heslo "Tužme se!". Z přípravných kreseb sokola je zřejmé, že některé části autor studoval podle přírody, jiné upravil podle středověké stylizace orlů na náhrobcích ve svatovítské katedrále. Rubová strana praporu, historiky umění považovaná za jedno z vrcholných děl Mánesovy ornamentiky, obsahuje nápis SOKOL mezi dvěma květinovými ornamenty (plošně stylizovaný hvozdík), hojně užívanými na výšivkách Moravského Slovácka, jež Mánes studoval v r. 1854 (6). Tento překrásný příklad českých historických praporů je nyní uložen v depozitářích Muzea tělesné výchovy a sportu v Praze (dále jen MTVS) pod inv.č. 16 349 a 16 350 (7).

Jak již bylo řečeno, sokolská myšlenka krátce po vzniku první české tělocvičné jednoty našla v národě nadšený ohlas, který se projevil v zakládání tělocvičných spolků i v jiných místech Čech. Tyto spolky nejen symbolicky přejaly název Sokol (např. r. 1862 v Příbrami, Jičíně, Železném Brodě či Kolíně, r. 1863 v Mladé Boleslavi nebo Pardubicích, r. 1864 ve Valašském Meziříčí a r. 1865 v Berouně, Slaném, Hradci Králové či Mšeně), ale i jejich čtvercové prapory svou podobou navazovaly na původní mánesovské pojetí (8).

Než však budeme hovořit o typologii sokolských praporů za bezmála 90 let jejich trvání, zmíníme se o úpravě této otázky v sokolském hnutí všeobecně. Bouřlivý rozvoj sokolských tělocvičných jednot vedl 5. listopadu 1888 ke zřízení České obce

sokolské (dále jen ČOS), jejíž ustavující sjezd se za účasti Sokolů i z Polska, Ruska a dalších slovanských zemí konal 24. března 1889. Původní stanovy obce se nezachovaly, ale z toho, že ani pozdější znění vydané po jejich změně na mimořádné valné schůzi 26. března 1899 o praporu, ani jiných symbolech ČOS nehovoří, lze usuzovat, že ani předtím nebyla centrálně tato problematika nějak upravena (9). O tom, že však ČOS svůj prapor měla, svědčí i historický záznam (10), že zástupci obce vyzvaní k obeslání XV. sjezdu Unie francouzských gymnastů v Paříži ve dnech 9. - 10. června 1889 obdrželi darem "pražských paní mladinské Obci sokolské prapor a stříbrný věnec se stuhami s národním vyšíváním". Vyobrazení praporu bylo otištěno v soudobých časopisech (11), není však jisté, jde-li o stejný prapor, o němž se zmiňuje dopis ČOS ze 7. ledna 1908 jednotě Sokol v Krnsku, z něhož vysvítá, že "vyobrazení praporu sokolského i celý popis zásadně přijatého a schváleného Českou obcí sokolskou praporu" lze nalézt v Rádci sokolském na str. 127-132 a ve Věstníku sokolském č. 20, ročník 1907, str. 644-645 (12). Každopádně však v pozdějším období získala ČOS další prapory, jichž aktivně používala.

Protože však předmětem našeho zájmu jsou symboly jednotlivých tělocvičných jednot, důležité je znát úpravu symbolů těchto jednot v jejich stanovách, neboť jednoty měly podle spolčovacího zákona charakter samostatných spolků. Proto přijal výbor ČOS při příležitosti všesokolského sletu ve dnech 27. - 29. června 1891 vzorové stanovy tělocvičné jednoty Sokol (13), platné pro všechny členské organizace ČOS. Ani v tomto případě se mi nepodařilo zjistit jejich původní znění, z konkrétního vexilologického materiálu a pozdějších úprav lze však usuzovat, že přijetí praporu a jeho podoba byly ponechány na libovůli a výtvarném vkusu donátorů praporu či členů jednoty. Stanovy tělocvičné jednoty Sokol, vydané nákladem Československé obce sokolské v r. 1933 (Česká obec sokolská takto změnila svůj název na VI. valném sjezdu 30. června 1920), ve hlavě XIII. (Prapor a hudba), § 33 stanoví, že "jednota může míti svůj prapor a vlajky, hudbu a povelky a může jich užívati při veřejném vystupování" (14). Znak tělocvičné jednoty Sokol však unifikován byl a tvořil jej pták sokol a heslo "Tužme se!", často se na praporech jednot vyskytující. Podle § 12, odst. 2 stanov rozhodovala o přijetí praporu a vlajek valná hromada tělocvičné jednoty.

V depozitářích Muzea tělesné výchovy a sportu, jakož i oblastních muzeí a archivů či ve vlastnictví některých tělovýchovných jednot je uchována řada starých sokolských praporů, jejichž soupis si vyžádá ještě hodně času a práce. Tyto prapory lze typologicky rozdělit do následujících skupin:

a) <u>tradiční</u> s bílým lícem a červeným rubem či obráceně, na nichž je vyšit rozkřídlený či letící sokol v opačné barvě, často s činkami v pařátech (např. Sokol Smíchov, inv.č. MTVS 8553 nebo Sokol Chomutov, inv.č. 23070), dále heslo "TUŽME SE!" (např. Sokol Praha VII, inv.č. 13239) a nápis SOKOL zpravidla doplněný místním určením jednoty. Výzdoba listu je tvořena lipovými ratolestmi, ornamenty a jinými vlasteneckými symboly (např. český lev na praporu Sokola Pankrác, inv.č. 8558);

b) modifikované s iniciálou Sokola buď na klasickém jednobarevném listu v některé z národních barev (např. červenomodrá iniciála na bílém praporu Sokola Kročehlavy, inv.č. 20146 nebo bílá iniciála na červeném praporu Sokola Praha VII) nebo na vícebarevném listu trikolóry či dokonce státní vlajky (bílá iniciála na modrém klínu na praporu Sokola Vinohrady, inv.č. 1032). Autorem sokolské iniciály je patrně J. Mánes, který ji použil již na žerdi praporu Sokola pražského. Také heslo je někdy nahrazováno jiným motem (např. VŽDY VPŘED u Sokola Kročehlavy či NA STRÁŽ! u Sokola Chomutov);

c) slovenské, která typickou sokolskou tematiku doplňuje prvky místní symboliky, ať již doplněním slovenského erbu na bílý líc praporu (např. Sokol Bardejov, inv.č. 6611), jeho umístěním do středu listu (např. Sokol Levice, inv. č. 6613) nebo nahražením červené strany praporu znakovým slovenským praporem (např. Sokol Podbrezová, inv.č. 6604). Na Slovensku se však lze setkat i s prapory tradičního provedení, známého z českých zemí (např. Sokol Brezno nad Hronom, inv.č. 6612 nebo Sokol Kežmarok, inv.č. 6565), některé dokonce i s českými nápisy (např. Tužme se ! na praporu Sokola Spišská Nová Ves, inv.č. 6639, resp. Pravda vítězí u Sokola Malacky, inv.č. 6605). Ojedinělým ve sbírkách MTVS je však další prapor Sokola Bardejov (inv.č. 6634), jehož lícovou stranu tvoří červeno-modrobíle šikmo rozdělený list se slovenským znakem uprostřed a nápisem ZA VLASŤ a který sokolskou tematiku zcela opomíjí.

d) netypické, která zahrnuje prapory zcela se vymykající sokolské tematice (např. prapor Sokola Jablonec nad Jizerou, který tělocvičné jednotě věnoval 23. 7. 1899 dámský odbor a který tvoří deset střídavě bílých a červených vodorovných pruhů).

Sociální a politický vývoj v české společnosti v 19. století charakterizovaný zvýšeným třídním uvědomováním dělnictva vedl ke vzniku různých dělnických spolků, v nichž dochází i k rozvoji proletářské tělovýchovy. Dělnické tělovýchovné hnutí se objevuje ve formě různých výletů, vystoupení a jiných akcí těchto podpůrných spolků. Místní rámec však svým významem překročil až vzdělávací, podpůrný a tělovýchovný spolek Lassale, založený v r. 1894 v Brně - Juliánově. O tři roky později, 22. srpna 1897 byla v Praze II ustavena D ě l n i c k á t ě l o c v i č n á j e d n o t a, jejíž vznik vedl bezprostředně k rozkolu v dosud jednotném tělocvičném hnutí. Orgány České obce sokolské zahájily totiž po vzniku DTJ kampaň za vyloučení socialistů z řad Sokola, což vedlo k ustavení dalších dělnických tělocvičných jednot (např. r. 1898 DTJ Vršovice a v následujících pěti letech dalších 28 jednot) a dne 15. srpna 1903 i ke zřízení jejich střechové organizace, tj. Svazu Dělnických Tělocvičných Jednot československých.

Symbolika dělnických tělocvičných spolků vycházela z tradic dělnického a sociálně demokratického hnutí, barev červené a černé, které se údajně objevily i na praporu brněnského spolku. Stanovy Dělnické tělocvičné jednoty v Praze, schválené

c.k. místodržitelstvím 11. listopadu 1897 (15), hovoří však pouze o stejnokroji a spolkovém odznaku, kterých DTJ užívá, o praporu se patrně neuvažovalo. Návrh na zavedení jednotného symbolu dělnických tělocvičných jednot - znaku - byl podán na II. sjezdu Svazu DTJ dne 13. srpna 1905 a nový emblém byl přijat na mimořádném sjezdu Svazu 9. ledna 1910. Stal se jím černý trojúhelník se stříbrným okrajem a červenými písmeny D.T.J., rovněž se stříbrným okrajem (16). Stejně je znak dělnických tělocvičných jednot definován ve čl. 2 Stanov Svazu (17). Tento znak se objevuje na řadě historických praporů jednotlivých územních celků Svazu okresů a krajů či jednot, které jsou uchovány v MTVS či v depozitářích tělovýchovných jednot. Prapory jsou oboustranně červené barvy a doplněné bílými či žlutými nápisy; často jsou obšity žlutým dracounem s třásněmi. Dokládají to např. prapor DTJ Karlín (inv.č. MTVS 6028), který má na líci bílý nápis DOROST nad znakem a KARLÍN pod znakem DTJ a na rubu bílý nápis AŽ STAŘÍ KLESNOU, MLÁDEŽ BOJ DOBOJUJE, nebo prapor z Dolního Litvínova (inv.č. 10890), na jehož líci čteme žlutě psaný text DTJ DOLNÍ LITVÍNOV a na rubu heslo VOLNOST, ROVNOST, BRATRSTVÍ (18).

Když 8. května 1921 došlo v rámci polarizace sil v sociální demokracii k vytvoření revoluční tělovýchovné organizace F e d e r a c e d ě l n i c k ý c h t ě l o c v i č n ý c h j e d n o t č e s k o s l o v e n s k ý c h, do níž se záhy pod vlivem vytvoření Komunistické strany Československa zapojilo přes tisíc DTJ, bylo třeba, aby se i vnějškově nově označované "federované dělnické tělocvičné jednoty" odlišily od DTJ věrných reformistickému Svazu. Stanovy Federace D.T.J.Č. ve čl. 19 (Jednací řeč, odznak a kroj) určily, že "příslušníci federovaných jednot užívají spolkového praporu dle ustanovení řádu, schváleného sjezdem" (19). Poprvé se tady v našem tělovýchovném hnutí setkáváme s unifikačními tendencemi praporů jednotlivých jednot a jejich zakotvením ve stanovách. Proto již na I. sjezdu Federace D.T.J.Č. v r. 1921 byl v rámci přijatého Konstitutu pod hlavou 47 schválen tzv. Řád praporu stanovící, že jednota smí přijmout prapor pouze darem ze stejně smýšlejících proletářských rukou, a to pouze po předchozím svolení okresní rady. Podoba praporu federovaných DTJ nebyla v konstitutu nijak definována, pouze bylo zakázáno použití bílé barvy, a to v jakékoliv kombinaci (20). Řád rovněž upravil podmínky udělení a odnětí praporu a zacházení s ním, vč. trestů za porušení úcty k praporu. O tom, jak nově vytvářené symboly federovaných DTJ vypadaly, svědčí prapor FDTJ Kolín, uložený v depozitářích MTVS pod inv.č. 9819 - je vyroben z rudé látky, na líci vyšitý znak Federace a nápis FEDEROVANÁ DĚLNICKÁ TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA KOLÍN a na rubu zlatá pěticípá hvězda a datum 24. VI. 1922.

Přestože Řád praporu ponechával tělocvičným jednotám ve tvorbě praporů určitou volnost, v r. 1923 se unifikační tendence dále posílily. Dopisem z 8. března 1923 podala Federace D.T.J.Č. žádost na zemskou politickou správu o povolení stejnokroje, praporu a odznaku. Přípisem č. 85960 ze 4. prosince 1923 správa schválila odznak, který tvoří

žlutá pěticípá hvězda, která má uprostřed temně rudá písmena F.D.T.J. O povolení nosit prapor nebylo rozhodnuto, neboť tato otázka spadala do kompetence ministerstva vnitra. Ministerstvo navrženou podobu schválilo 13. prosince 1923, a to "prapor z látky rudé barvy, upevněný na lakované dřevěné žerdi. Uprostřed jest obyčejně vyšita zlatá pěticípá hvězda s iniciálami F.D.T.J. a na rubu různá proletářská hesla"(19). Z dikce návrhu vyplývá, že nejde o nějaký konkrétní prapor používaný ústředím FDTJČ, jak tomu bylo např. v případě praporu ČOS, ale o obecnou podobu závaznou pro všechny federované DTJ. Tím byl proces unifikace završen.

Také na Slovensku byla symbolika nově vzniklých federovaných jednot upravena jednotně, jak nasvědčuje žádost Federace D.T.J.Č. z r. 1923, aby úřad ministra pro správu Slovenska povolil nošení praporu. Ten měl "býti červený se žlutou pěticípou hvězdou uprostřed, jež má uprostřed temně rudá písmena F.D.T.J."(21). Odchylky se však rovněž vyskytly, jak může dokumentovat popis i vyobrazení praporu federované DTJ v Trnavě ze známé studie o komunistické symbolice na Slovensku (22). Na rudém líci praporu je uprostřed zlatou nití vyšita pěticípá hvězda se srpem a kladivem, nad ní je zlatý opis PROLETÁRI VŠECH ZEMÍ SPOJTE SA a pod hvězdou letopočet 1923. Na rubu praporu je uprostřed z modré a bílé látky našita postava muže s kladivem a pochodní, nad ní je v opisu zlatou nití vyšit text FEDEROVANÁ ROB.TĚL. JEDNOTA a pod obrázkem text pokračuje slovy V TRNAVĚ. NA SLOVENSKU 1924. Prapor je lemován zlatými střapci z kovové nitě, u vlajícího okraje je list bohatě zdoben rozvilinami a vyšíván.

Právo používat praporů dělnických tělocvičných jednot bylo zachováno i po sjednocení Federace D.T.J.Č. s dalšími pokrokovými sportovními organizacemi (např. Rudé hvězdy, Svaz dělnických cyklistů, Dělnický klub turistů a Arbeiter Turn- und Sportverband - ATUS) ve F e d e r a c i p r o l e t á ř s k é t ě l o v ý c h o v y na slučovacím sjezdu 1. - 3. ledna 1926. Stanovy Federace proletářské tělovýchovy ve čl. 11 (Spolkové vyhlášky. Různé.) stanoví, že Federace "má právo používati stejnokroj, prapor a spolkový odznak, když si k tomu vyžádá povolení příslušného úřadu". Obdobné právo bylo vzorovými stanovami Jednoty proletářské tělovýchovy dáno i jednotlivým JPT s tím, že o použití praporu rozhoduje výbor jednoty (23). Bližší úprava vzniku, zániku a používání praporu jednoty stanovil Organizační řád FPT, organicky navazující na Konstitut FDTJČ a jeho Řád praporu (24).

I když Federace proletářské tělovýchovy vlastní prapor patrně nepřijala - alespoň v archivu příslušného odboru ministerstva vnitra jsem o tom nenalezl doklad, jednotlivé jednoty vlastní prapory měly. V depozitáři MTVS je pod inv. č. 10894 uložen prapor Jednoty proletářské tělovýchovy na Žižkově - na červené lícové straně je umístěna stylizovaná kresba zeměkoule, srp a kladivo na pozadí vycházejícího slunce a pěticípé hvězdy ve věnci z obilních klasů a mezi hořícími pochodněmi. Okolo emblému je žlutě psaný text FEDERACE PROLETÁŘSKÉ TĚLOVÝCHOVY ŽIŽKOV. Rub praporu je opět červený s pěticípou hvězdou, srpem a kladivem, jakož i heslem PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE! Okraje praporu jsou pošity žlutými třásněmi.

Ať již šlo o tělocvičné spolky buržoazní, reformistické nebo proletářské, dostupné materiály o nich potvrzují, že spolkovému praporu a jeho symbolice byla v jejich životě přikládána mimořádná důležitost, neboť v něm byly ztělesněny ideály spolku a prapor tak byl považován za představitele jednoty. Proto také po rozbití Československé republiky a jejím obsazení nacisty, s čímž je spojeno i rozpuštění Federace proletářské tělovýchovy (1938) či zastavení činnosti České obce sokolské (1941), byly prapory těchto tělocvičných jednot perzekvovány a ničeny. V řadě případů padly za oběť pronásledování protektorátních úřadů nebo se ztratily; ty, které se podařilo bezpečně uschovat a zachovat i pro současnost, však již dnes neslouží svému účelu. V lepším případě jsou vystaveny v pamětních síních či vitrínách jednot, jinak jsou uloženy v depozitářích muzeí či archivů a skladištích tělovýchovných jednot. Po II. světové válce se obnovené tělovýchovné jednoty již k praxi přijímání nových praporů většinou nevracely (pokud staré z pietních důvodů nedaly renovovat) a používaly jednodušších a barevně výraznějších symbolů, vlajek.

II. PRVNÍ VLAJKY SPORTOVNÍCH KLUBŮ

Od samého založení masové tělovýchovné organizace Sokol v duchu kolektivnosti, vlastenectví a lidovosti odmítalo sokolské vedení zařazovat do programu činnosti jednot vedle hromadných či gymnastických cvičení sporty a sportovní soutěže, které podle Tyršovy metodiky nenapomáhaly harmonickému rozvoji lidského těla. A také snad z obav před možným přerůstáním sportovního zápolení v nežádoucí rivalitu mezi jednotami. To vedlo na jedné straně ke tříštění tělovýchovného hnutí u nás a ke vzniku samostatných sportovních klubů a později i jejich asociací, stojících mimo ČOS či jinou tělocvičnou organizaci, na druhé straně to však velmi výrazně ovlivnilo symboliku hnutí. Protože v Sokole i jiných tělocvičných organizacích platil jednotný cvičební i vycházkový úbor a z hlediska potřeb masových cvičení, spartakiád a sletů se unifikovaly i další vnější atributy, nesloužily prapory k rozlišení příslušníků jednotlivých jednot a naopak svou vnější podobností rovněž unifikovaly. Na druhé straně však ve sportovním soutěžení (zejména u kolektivních sportů) je třeba jednotlivé členy klubů odlišit různou barevností oblečení (dresů) a barvy jednotlivých klubů (tedy zkratkovité vyjádření barev dresu, jsou-li alespoň relativně ustáleny) se dostávají i do symbolů klubu či jeho přívrženců, a proto se s nimi setkáváme až u symbolů nově vznikajících sportovních klubů.

Jestliže prapory tělocvičných jednot měly charakter atributu spolkového a v současné době sjednocené socialistické tělovýchovy jeho funkci u řady tělovýchovných jednot docela dobře splňují i symboly ČSTV, pak vlajky v klubových barvách již svým vnitřním charakterem odpovídají přímo podstatě sportovního závodění a her. Známé skutečnosti ze starověkého Říma, kde se např. přívrženci různých stájí při vozatajských soutěžích odlišovali přihlášením k různým barvám, nasvědčuje tomu, že sportovní zápolení je úzce spjato s psychologií barev a jejich ustáleným používáním ve spojitosti s určitými konkrétními

účastníky tohoto zápolení. Hovoříme pak o tzv. klubových barvách, jejichž smyslem je povzbuzovat k bojovnosti a jinak emocionálně působit na borce i jejich přívržence. Klubové barvy tvoří viditelný symbol příslušnosti, přízně a věrnosti klubu a vědomí jejich obhajoby v zápasu dovede vybičovat síly k vítězství. Barvy klubu stmelují, burcují a vyzývají, útočí i chrání, jsou oporou, vyznáním i záštitou. Barvy - to je "čest a sláva" klubu, to je klub sám (25).

Organizovaný český sport se začal v našich zemích provozovat v 80. letech minulého století, kdy různé kratochvilné zábavy (zejména bruslení, veslování a cyklistika) dostávaly konkrétnější a organizovanější formu, resp. z dosavadních německých sportovních spolků se začali oddělovat čeští sportovci a organizovat se do vlastních klubů. Prvním známým národním klubem byl Český bruslařský a veslařský klub, který vznikl r. 1875 vyčleněním z dosavadního česko-německého klubu Regatta, jenž měl podobné zaměření. V té době dochází také ke vzniku první české sportovní vlajky z r. 1876, kterou používal veslařský klub Blesk (26). Veslařství a jachtink byly vůbec první sporty u nás, kde se v duchu mezinárodních uzancí setkáváme s prvními vlajkami sportovních klubů a bude třeba se jejich vzniku věnovat na stránkách Vexilologie podrobněji.

Vlajky však nejsou spojeny jenom s vodními sporty. V 90. letech vznikají první "atletické kluby" u nás (např. AC Praha r. 1890, AC Velen v Boskovicích r. 1892, AC Plzeň r. 1894, AC Královské Vinohrady /od r. 1894 AC Sparta/ nebo SK Slavia r. 1895), které také přijaly vlastní vlajky, z nichž se řada používá dosud. Tyto atletické kluby přes svůj název sdružovaly i příznivce bruslení, lyžování, kopané, tenisu a jachtinku. Jejich federace - Česká atletická amatérská unie, založená 8. května 1897 - se tak stala prvním všesportovním ústředím v Čechách. Z něj se na počátku našeho století vyčlenily mj. i Český svaz footballový (r. 1901) a Český svaz hockeyový (r. 1908), řídící řadu nově vzniklých sportovních klubů z Prahy i venkova ve sportech, jejichž rozvoj nejvíce napomohl rozšíření klubových vlajek u nás, tj. v kopané a ledním hokeji.

Jmenované, ale i další atletické kluby z 90. let 19. století při volbě klubových barev i navazujících vlajek vycházely především z barev slovanských a národních nebo z barev města, v němž působily. Nelze však vyloučit, že nově vznikající sportovní kluby se znalostí heraldických pravidel volily své symboly i tak, aby odpovídaly určité vnitřní symbolice barev, rozšířené zejména v anglosaské kolébce obou sportů. Tato vnitřní symbolika barev je pro většinu dnešních příznivců i funkcionářů tělovýchovných jednot již neznámá a barvy jsou proto označovány za tradiční. S využitím citovaného díla dr. Palivce bych proto chtěl vnitřní symboliku šesti základních barev a některých jejich kombinací připomenout. Žlutá barva symbolizuje vážnost, úctu, čest a vznešenost; bílá platí za barvu vítězů a zosobňuje bezúhonnost a čistou radost; červená barva je symbolem odvahy a statečnosti a vyjadřuje touhu po síle a triumfu; modrá reprezentuje stálost a věrnost; zelená

barva je známá jako synonymum naděje, ale připomíná i zdraví a přátelství; černá symbolizuje oddanost, pevnost a sílu v zápase. Žlutá barva v kombinaci s modrou vyjadřuje ctižádost a spolu s červenou volnost, svobodu, ale i stálost a vytrvalost. Červená barva s bílou představují touhu po vítězné odvetě, smělost a odvahu, se zelenou pak odvahu v mládí a vytrvalost. Zelená a černá symbolizují střízlivé hodnocení úspěchu, naopak černá se zelenou věrnost a víru ve vítězství. Černá barva v kombinaci se žlutou vyjadřuje odolnost, s bílou touhu po zachování dobrého jména a s červenou chrabrost a statečnost. Bílá barva s modrou reprezentují boj v duchu fair-play, ale i bdělost a ostražitost, se zelenou poctivou hru a čest a s černou odříkání se rozkoší pro zdar sportovního výkonu.

K velkému rozvoji čs. sportu došlo po vzniku samostatného státu, kdy dokonce i dosud odmítající tělocvičné organizace zahrnují sporty na program své činnosti, spojují se s různými sportovními kluby a po jejich vzoru přijímají vedle tradičních praporů i praktičtější vlajky. Protože řada klubových vlajek vzniklých v tomto období našeho sportu se v původní nebo modifikované podobě dosud používá a budu se o nich, event. i jejich starších variantách zmiňovat ve zvláštní části soupisu, připomeňme si na závěr této kapitoly, že i když jednotlivé sportovní kluby se za desítky let své existence rozpadaly a slučovaly, měnily své názvy i sponzory, jejich klubové barvy a s nimi úzce spojené vlajky vždy ztělesnovaly slavnou tradici, minulé úspěchy i naději v budoucí vítězství. Proto procházely všemi otřesy dějin bez pohrom a dočkaly se dnešních dní. V nich skutečně průkopnické činy zakladatelů našeho sportu žijí dodnes!

III. VLAJKY TJ - SYMBOLY TRADIC I SOUČASNOSTI NAŠEHO SPORTU

Se skončením okupace a II. světové války začínal v čs. tělovýchovném a sportovním hnutí organicky probíhat sjednocovací proces, který byl završen před 30 lety vytvořením jednotné organizační základny - ČSTV. Rozhodující podíl na tomto sjednocování měla mít Československá obec sokolská, která obnovila činnost 1. ledna 1946 a v duchu Košického vládního programu a provolání Ústředního národního tělovýchovného výboru z 5. května 1945 se jako největší tělovýchovná složka, jejíž řada členů se zapojila do odboje a mnozí z nich padli v boji proti fašismu, měla stát platformou pro dobrovolné spojení všech tělovýchovných, sportovních, turistických a skautských organizací. Vedle Sokola pokračoval v činnosti Svaz DTJ, který byl za okupace jedinou tělovýchovnou organizací, jež nebyla nacisty zakázána, a stejně tak samostatně působily sportovní svazy. Pouze Federace proletářské tělovýchovy po osvobození ČSR svoji činnost neobnovila a usilovala spolu s pokrokovým členstvem ostatních tělovýchovných a sportovních organizací o uskutečnění idejí sjednocení. Avšak realizace této myšlenky se v podmínkách složitých třídních bojů v letech 1945-1948 stala neuskutečnitelnou.

Mohlo se tak stát až po vítězství pracujícího lidu v únoru 1948. Již v průběhu roku 1948 docházelo k začleňování tělovýchovných i sportovních organizací do obrozeného Sokola, a když dne 14. července 1949 schválilo Národní shromáždění zákon o státní péči o tělesnou výchovu a sport, bylo sjednocení tělovýchovy a sportu v Sokole zakotveno i právně. Řada obnovovaných nebo nově zakládaných tělovýchovných jednot se při začlenění do Sokola obracela na ústředí ČOS se žádostmi o návrh nových symbolů. Tuto agendu zajišťoval tzv. umělecký odbor, z jehož korespondence v roce 1948 vysvítá, že informace o úpravě sokolské symboliky v nových podmínkách podal Sokolský věstník č. 7/1948, kde také byla pomoc uměleckého odboru novým členským jednotám nabídnuta. Přestože se mi nepodařilo se s obsahem daného Věstníku seznámit, z přiložených namnožených pokynů, které byly patrně jednotám zasílány, vyplývá, že r. 1948 již bylo doporučováno používání vlajek před prapory a vlajky navíc byly normalizovány.

V pokynech se praví, že "uznají-li (jednoty) za vhodné (přijmout vlastní symbol), nechť dají přednost vlajkám před nákladnými prapory. ... Pro vlajky a prapory zavádí se povinný jednotný vzor, kterého musí dodržeti všechny jednoty. Vlajka budiž zhotovena z prací látky, na jedné straně červená, na druhé bílá, rozměr 75 x 75 cm. Na jedné straně budiž označení jednoty (Sokol Písek), na druhé heslo (Tužme se!). Připevněna budiž na žerdi 180 cm vysoké, zakončené sokolíkem. Vlajky nebuďtež zdobeny ani zlatem ani stříbrem. Prapor budiž při žerdi 110 cm vysoký, od žerdi 120 cm dlouhý. Žerď sama 250 cm dlouhá a zakončená sokolem. Na praporu budiž jméno jednoty jako u vlajky a symbolický pták sokol. Jinak ohledně úpravy ponechává se volnost, (přičemž) prapory mohou býti jenom jednoduché a nenákladné. ... Pokud jde o obrazovou náplň, mají jednoty volný výběr; národní a sokolská symbolika poskytuje bohatý výběr emblémů. Způsob vypracování budiž svrchovaně důstojný. Národní a sokolská myšlenka budiž zdůrazněna. Symboly měst a míst se doporučují. Portréty nejsou přípustny. Okraj praporu po obou stranách tvoří lem široký 10 cm z plamének střídavě bílých, červených a modrých. Každá jednota musí předložiti podrobný návrh svého nového praporu předem ke schválení Československé obci sokolské" (27). V pokynech bylo zároveň upraveno používání a ochrana dosavadních, historických praporů jednot, jakož i technická stránka výroby nových. Tak byla organizační jednota čs. tělovýchovy následována i uniformitou v jejích symbolech.

Tento stav, pro nás vexilology jistě nepříliš potěšující, trval až do r. 1952, kdy na základě usnesení ÚV KSČ v listopadu a zákona č. 71/1952 Sb. z 12. 12. 1952 bylo řízení tělesné výchovy a sportu z Československé obce sokolské přeneseno na orgán státní správy, S t á t n í v ý b o r p r o t ě l e s n o u v ý c h o v u a s p o r t. Podle nového zákona bylo zřízeno 6 tělovýchovných úseků, které tvořilo 12 dobrovolných sportovních organizací (DSO) a Armádní tělovýchovný klub, spravovaný Československou lidovou armádou. Devět DSO spravovalo Revoluční odborové hnutí, a to podle jednotlivých odborových svazů, tedy profesí sportovců. Byly to DSO Baník,

Spartak, Tatran, Jiskra, Dynamo, Slavoj, Sloven, Lokomotiva a Slavia. Učni byli začleněni do DSO Pracovní zálohy, pracovníci bezpečnosti a Pohraniční stráže pak v DSO Rudá hvězda. Na venkově a v menších městech působila místně uspořádaná DSO Sokol a posledním úsekem pro řízení tělesné výchovy a sportu byly školy. Dosavadní ČOS byla zrušena a nahražena Tělovýchovnou a sportovní organizací (TSO) Sokol. Jednotlivé DSO měly, obdobně jako všesvazové sportovní organizace v SSSR (28), vlastní symboliku upravenou statuty, jež schvaloval Státní výbor. Z tohoto období se zachovaly především názvy, které se od r. 1955 používaly pro tělovýchovné jednoty zřízené u závodů se zaměstnanci daných profesí a od r. 1957 jako jeden z možných názvů tělovýchovných jednot ČSTV. Zavedená jednotná symbolika DSO se přitom zachovala pouze u TJ Rudá hvězda (Červená hviezda) a zčásti i u vojenských TJ Dukla. V ostatních případech se ze symbolů DSO ve vlajkách nynějších tělovýchovných jednot zachovaly jenom určité motivy, především barvy či emblémy (29).

Z podnětu celostátní konference KSČ v r. 1956 došlo ke zrušení přímého řízení tělovýchovy a sportu státem a dne 20. 12. 1956 zanikl Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport. Na sjezdu čs. tělovýchovy byl dne 27. července 1957 ustaven Č e s k o s l o v e n s k ý s v a z t ě l e s n é v ý c h o v y jako jediná dobrovolná tělovýchovná organizace v ČSR, do níž byly začleněny dosavadní DSO i TSO Sokol.

Na rozdíl od předcházejících snah o omezenou (v případě DSO) či úplnou (u Sokola) normalizaci symbolů jednotlivých TJ je v podmínkách ČSTV ponechána v této otázce poměrná volnost, která dovoluje sportovcům používat tradičních i nových symbolů jejich sportovní slávy a udržovat tak pestrou škálu tělovýchovné symboliky u nás. Tato problematika je upravena Směrnicí pro práci TJ, která v kapitole II. (Ustavení a zánik tělovýchovné jednoty) a ve čl. 3 (Název TJ, odznak, vlajka) doslova uvádí: "Každá TJ má právo na vlastní odpovídající symboliku - odznak, vlajku - kterou stanoví členská schůze TJ po schválení okresním, městským výborem ČSTV. Při volbě svého odznaku i vlajky vychází TJ ze stejných zásad jako u názvu (tj. aby odpovídaly socialistickému pojetí tělesné výchovy a vyjadřovaly spojení TJ s pracovištěm nebo charakteristikou místa - J.M.). Zvýšenou pozornost je třeba věnovat jejich výtvarnému provedení" (30).

Tělovýchovné jednoty vlajek používají kromě výzdoby kluboven, sportovišť a zasedacích místností v objektech jednoty i navenek, k reprezentativním a oficiálním účelům. Vlajky jsou vztyčovány na stadiónech při významných příležitostech místního, celostátního i mezinárodního charakteru, spartakiádách a mistrovstvích. Při prvomájovém průvodu pod nimi chodí příslušníci jednoty a také jsme se setkali s případy, že jsou pokládány na rakev zesnulého člena TJ při oficiálním rozloučení. Na veřejnosti a zpravidla i spolu s vlajkou ČSTV jsou používány především vlajky oficiální, přijaté a schválené výše uvedeným postupem. V řadě TJ se však tradiční vlajka používá neoficiálně, ale členy je respektována a orgány ČSTV tolerována - v těch případech se však vztyčuje především

v prostorech jednoty a na veřejnosti se užívá jen výjimečně. Spontánně vyráběné prapory, pokud mají ustálenou podobu (zpravidla vodorovné pruhy v klubových barvách), pak používají především fanoušci jednotlivých oddílů a jednoty jenom zřídka a pouze interně. Vlajky jsou i nadále významnou součástí symboliky sportovního a tělovýchovného hnutí u nás, a to bez ohledu na způsob jejich přijetí.

Statistické vyhodnocení získaných údajů o vlajkách používaných v současnosti dokládá, že vlajky jsou tvořeny použitím klubových barev - z 90 % odpovídají barvy vlajky barvám klubu. Ve zbývajících případech se na vlajce neobjevují všechny klubové barvy, nebo jsou doplněny ještě další barvou, popř. jednota prostě nemá klubové barvy ustáleny. Ze čtyř pětin jsou vlajky TJ dvoubarevné, přičemž rozhodně vede kombinace modro-bílá (35 %), před žluto-modrou (16 %) a zeleno-bílou (14 %), tříbarevné a jednobarevné vlajky tvoří každá zhruba desetinu souboru. Použití více barev je neobvyklé. Barvy jsou na vlajkách uspořádány ze čtyř pětin do vodorovných pruhů, zbytek jsou svislé a šikmé pruhy či jiné heroltské figury. Vidíme, že jsou při tvorbě vlajek respektovány vexilologické zásady o počtu barev a kombinaci "kovu" a barvy, jakož i uplatňován princip vlání. Značně je však rozšířeno použití emblému na vlajce (v téměř dvou třetinách případů),přičemž ovšem za emblém považuji jak obecné znamení (nejčastější je hvězda), tak nápis či pochopitelně znak jednoty. Požadavky na rozlišitelnost vlajky jsou zřejmě někdy prvořadé.

Vlajky jsou obdélníkové, s trojúhelníkovými se setkáváme většinou u jednot či oddílů, pěstujících výhradně vodní sporty. Sotva třetina vlajek má stanovené či ustálené rozměry nebo poměr stran, ve většině případů nebyl tento údaj uveden. Toto tvrzení je ovšem neprůkazné, protože v záporném případě nelze rozlišit, jde-li o volnost uzancí v tomto směru v jednotě nebo opomenutí ze strany odpovídajícího funkcionáře, v kladném případě nelze uvedení rozměrů konkrétní použité vlajky odlišit od rozměrů stanovených oficiálně. U řady vlajek se skutečné proporce i velikosti upravují podle státní vlajky či vlajky ČSTV, se kterými jsou používány či ponechávány na možnostech výrobce.

Symbolika vlajky je pro dvě pětiny funkcionářů tělovýchovných jednot utajena, neboť rovným dílem tuto rubriku v dotazníku, který jim byl zaslán, buď vůbec nevyplňovali, popř. uvedli, že symbolika barev jim známa není, nebo uvedli, že jde o tradiční barvy klubu. Zejména tak tomu bylo v případě historických symbolů z předválečného období nebo novějších vlajek, které jejich barvy převzaly a kde již nebyly k dispozici původní záznamy. Některé případy volby barev v minulosti však nasvědčují tomu, že šlo i o otázku zcela náhodnou a ovlivněnou možnostmi opatřit si dres ve zvolených barvách. Při doloženém smyslu použití konkrétních barev na vlajce klubu pozorujeme v zásadě respektování pokynů pro výběr témat stanovených ať již Sokolem, či nyní ČSTV - pětina TJ používá na svém symbolu barvy města, ve kterém sídlí, další pětina převzala barvy patronátního podniku nebo spojené s určitou profesí (železničáři, horníci, kováci apod.) a zbytek použil barev předcházejících jednot (při slučování), národních či státních barev (zejména v pohraničí

pro odlišení od většiny německého obyvatelstva) a barev jiného významu. Necelá desetina TJ používá na své vlajce barev, kterým připisuje určitý, symbolický význam, z části v duchu heraldických zvyklostí, uvedených výše. Kromě symboliky barev se asi u šestiny vlajek TJ uplatňuje i symbolika jiná (např. hlava sovy na symbolech vysokoškolských jednot apod.). K symbolice sportovních vlajek se však ještě podrobněji vrátím v závěrečné části soupisu.

Přestože řada vlajek přetrvává z období před II. světovou válkou (více než pětina), téměř polovina nynějších vlajek byla přijata až po vzniku ČSTV v r. 1957 a je tedy mladší třiceti let. Je to dáno jednak změnami v organizační základně čs. tělovýchovy a sportu ve 40. a zejména 50. letech, jednak již svrchu zmíněnou volností pro přijímání symbolů po vzniku ČSTV. Tento fakt je zároveň zkreslen i tím, že nově vznikající tělovýchovné jednoty mohly vlajku přijmout až se svým zrodem, i když v ní použily tradičních barev zaniklých sportovních klubů, a tak vyjádřily své přání pokračovat v tradici i získat legitimnost v očích sportovních příznivců. Zhruba pětina vlajek vznikla v období let 1946-1956 a je poznamenána symbolikou DSO, pokud ji vůbec nepoužívá dosud. Tento trend lze ovšem sledovat i u jednot, které přijaly vlajku po r. 1957, pokud si ponechaly název bývalé DSO. Asi v 15 % případů je doba vzniku vlajky neznáma, údaj není uveden a ani ho nelze stanovit odhadem.

V následující, tzv. zvláštní části, která je rozdělena podle jednotlivých krajů ČSSR, uvádím výsledky soupisu vlajek TJ používaných v současné době tak, že jednoty jsou řazeny abecedně. Kde jsou k dispozici údaje o starších symbolech jednoty, jsou uvedeny bez vyobrazení, stejně jako jsou doplněny dalšími dokreslujícími zajímavostmi a informacemi. Údaje byly získávány zásadně v sekretariátech tělovýchovných jednot, tedy od jejich odpovědných funkcionářů, použité publikace jsou citovány.

Poznámky:

(1) Jde o tyto články: abr: Český svaz vodního motorismu, č.4, s. 26; L. Mucha: Vlajka veslařského klubu Blesk, č. 25, s. 393; J. Martykán: Vlajky čs. společenských a účelových organizací, č. 27, s. 417 (ČSTV), oprava č. 29, s. 474; L. Mucha: Český olympijský prapor, č. 38, s. 675-681; L. Mucha: Olympijské hry a vexilologie, č. 38, s. 682-683; J. Tenora: Německá vlajka pro olympijské hry, č. 59, s.1196 -1200.

(2) Studie byla otištěna v časopise Muzejní a vlastivědná práce, 25, 1987, č. 3, s. 129-142.

(3) L. Mucha: Važme si tradic i symbolů, Československý sport 87, XXXV, 14.4.1987, s. 4; L. Mucha: Vexilologický klub, Stadión, 35, č. 20(1766), 19.5.1987, s. 21; J. Malý: Co prozradí klubové symboly?, Gól, 20, č. 50/51, 18.12.1987, s. 6.

(4) Ottův slovník naučný, sv. XXIII, Praha 1905, s. 023 a n.

(5) Slavnost odevzdání praporu je zachycena na obraze Josefa Kočího (1880-1961), který byl vystaven na jeho souborné výstavě v Topičově salonu r. 1927.

(6) H. Volavková, Josef Mánes, malíř vzorků a ornamentů, Praha, ODEON 1981, s. 149, vyobrazení na s. 152-153.

(7) Podrobnosti k popisu praporu Sokola pražského uvádí rovněž kniha R. Kuchynky: Mánesovy prapory, Praha 1921, s. 18-25. Vzhledem k charakteru Mánesova praporu (malba) byla patrně již r. 1889 pořízena jeho vyšívaná kopie, která je nyní v muzeu uložena.

(8) Slavnosti svěcení sokolských praporů byly často předmětem i medailérské tvorby. Byly k nim raženy příležitostné medaile, jak dokumentují např. cínové medailky k svěcení praporu v Plzni (1868), v Brně (1871), Chotěboři (1885) aj.

(9) Tzv. Sokolský archiv, uložený ve Státním ústředním archivu ČSSR, Česká obec sokolská 1889-1915/1.

(10) L. Jandásek - J. Pelikán: Stručné dějiny sokolstva, 1862-1912, Praha 1946, s. 32-33.

(11) Vyobrazení praporu lze nalézt např. v časopise Světozor a bylo publikováno i v časopise Sokol (1889), s. 143.

(12) Zmínku o těchto sokolských publikacích, které se mi však nepodařilo opatřit a prostudovat, jsem nalezl v korespondenci obsažené v Sokolském archivu, Česká obec sokolská 1889-1915/29.

(13) Přijetí vzorových stanov uvádí ve své knize L. Jandásek na s. 37.

(14) Sbírka sokolských stanov a řádů č. 1, Praha 1933.

(15) Stanovy "Dělnické tělocvičné jednoty v Praze", Praha 1897, jsou uloženy v archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ pod sign. IX/4-1/159.

(16) Usnesení sjezdová a provolání Svazu DTJČ v letech 1903 - 1927, Praha 1928, s. 62-63.

(17) Stanovy "Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých" se sídlem v Praze. Archiv ÚML ÚV KSČ, sign. IX/4-1/121 /čj. II/7718/.

(18) Několik praporů tohoto typu je uloženo i ve sbírkách oblastního muzea v Třebíči.

(19) Stanovy Federace D.T.J.Č. jsou uloženy v SÚA ČSSR ve složce archivu ministerstva vnitra ČSR č. 40537/1923, období 1919-1924 (odd. spisovny 9, číslo 18, podčíslo 98, krabice 178).

(20) Konstitut Federace D.T.J.Č., schválený prvým sjezdem Federace D.T.J.Č. ve dnech 24.-27.12.1921 v Praze, s. 27-28. Archiv ÚML ÚV KSČ, sign. IX/4-2/5.

(21) Federace D.T.J.Č. nošení stejnokroje, praporu a odznaků na Slovensku. Archiv ministerstva vnitra ČSR č. 40537/1923, období 1919-1924 (odd. spisovny 9, č. 2, podčíslo 112, krabice 177).

(22) J. Husár: Revolučné symboly, Bratislava, Obzor 1979, ss. 11-12, 53-55 a 87-88.

(23) Stanovy Federace proletářské tělovýchovy v Československu se sídlem v Praze, schválené výnosem ministerstva vnitra ze dne 2.7.1929, čís. 36.131/6/1929. Stanovy Jednoty proletářské tělovýchovy v ..., čl. 14. Archiv ÚML ÚV KSČ, sign. IX/4-3/116 /čj. I/2323/.

(24) Organizační řád Federace proletářské tělovýchovy, čl. 15, Praha 1926. Archiv ÚML ÚV KSČ, sign. IX/4-3/68.

(25) V. Palivec: Odznaky a vlajky ve sportovní heraldice, Edice sběratele č. 3, Praha, Klub sběratelů kuriozit při Ústředním domě armády v Praze 1970, s. 14-15, 18.

(26) L. Mucha: Vlajka veslařského klubu Blesk, Vexilologie č. 25, s. 393.

(27) Údaje jsem získal z korespondence uměleckého odboru ČOS v Sokolském archivu, Československá obec sokolská 1945-1948/376 s odkazem na Sokolský věstník č. 7/1948, s. 107, který mi však nebyl přístupný.

(28) A.A.Usačov: Sovětské sportovní vlajky, Vexilologie č. 38, s. 690 - 692.

(29) Vlajkám dobrovolných sportovních organizací bude věnována na stránkách klubového zpravodaje samostatná studie, stejně jako symbolům ostatních vrcholových sportovních organizací.

(30) Směrnice pro práci tělovýchovné jednoty, schválená předsednictvem ÚV ČSTV dne 22. ledna 1980 a vydaná organizačním oddělením ÚV ČSTV pro vnitřní potřebu ČSTV, s. 8-9.

Obecné údaje o vývoji československého sportu a tělovýchovy byly použity z Encyklopedie tělesné kultury, ČSTV, Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1964 a z Příručky pro archiváře tělovýchovných jednot, vydané politickovýchovným oddělením ÚV ČSTV v nakladatelství Olympia r. 1974.

PAPUA-NOVÁ GUINEA A JEJÍ PROVINČNÍ VLAJKY

Papua-Nová Guinea (461 691 km^2), patřící mezi nejzaostalejší země naší planety, získala nezávislost 16. září 1975. Svou nezaměnitelnou černočervenou vlajku s hvězdami Jižního kříže a siluetou letící rajky přijalo toto území již 1. července 1971. (Podrobněji viz Martykán, J.: K historii státní vlajky Papuy-Nové Guineje, Vexilologie č. 17, s. 209-213.)

Málo známá byla až do nedávna skutečnost, že byly vytvořeny vlastní vlajky také pro 19 provincií, na které se země dělí. První informaci o lokálních emblémech Papuy-Nové Guineje přinesl belgický zpravodaj Vexillinfo v r. 1982, když postupně otiskl vyobrazení symbolů čtyř provincií (Madang, Eastern High-

lands, Simbu a Western Highlands). V květnu následujícího roku byly ve Flagmasteru č. 040 zveřejněny první údaje o vlajkách všech provincií, zřetelnější vyobrazení pak přinesl stejný zpravodaj ve svém č. 042 téhož roku. Základním zdrojem informací byly barevné fotografie v papujsko-novoguinejském časopise New Nation č. 7 ze září 1982, jenž nám laskavě poskytl J. Croft.

Provinční vlajky byly vybrány v r. 1978 z návrhů, jejichž autory byli převážně studenti a žáci místních škol. Jejich grafické provedení je netradiční. Vlajky působí většinou komplikovaným dojmem, což je dáno použitím velkého množství různých emblémů a volbou vzájemně ne příliš kontrastních barev jednotlivých polí. Některé vlajky spojují společné motivy - na pěti z nich najdeme souhvězdí Jižního kříže nebo přímo napodobují státní vlajku. Vlajkový list bývá nejčastěji rozdělen kosým pruhem na trojúhelníková pole - celkem jde o 8 případů, inspirovaných zřejmě dělením vlajky státní. Dvě vlajky jsou děleny šikmo, pouze v jediném případě nalézáme jinde ve světě běžné dělení listu na tři svislé pruhy. Nejčastější jsou místní tradiční barvy červená (třináct případů) a černá (deset případů), které jsou i národními barvami. Naproti tomu bílou nebo žlutou nalezneme jako základní barvu některého pole vždy jen po třech případech.

Popisy a kresby jednotlivých vlajek jsou následující:

CENTRAL. List vlajky je kosmo rozdělen na dva trojúhelníky, červený nad tmavě modrým. V modrém poli je blíž k žerdi umístěna černá silueta domorodé plachetnice. V horním cípu vlajky je umístěna bílá hvězda, pod kterou je do oblouku seřazeno pět hvězd menších. Mezi hvězdami malými a hvězdou velkou je umístěna pětice bílých paprsků. Vlajka má poměr stran 1 : 2. Malé hvězdy představují pět distriktů řízených z jednoho centra (velká hvězda).

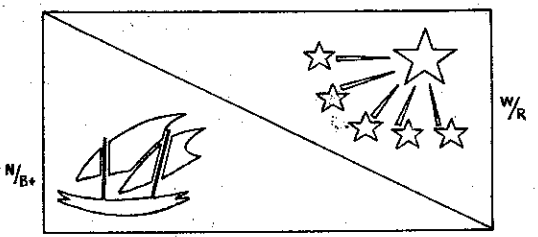

EAST NEW BRITAIN. Provincie ve východní části ostrova Nová Británie (též Birara) má list rozdělen zeleným kosým pruhem (širokým přibližně 1/8 délky vlajky) na dva trojúhelníky. Dolní (žerďový) je červený, horní (ve vlající části) je černý (na fotografii však modrý) a v horním cípu má umístěny čtyři bílé hvězdy (1,2,1). Ve střední části vlajky je složitý emblém. Jeho základ tvoří bílé pole, ve kterém červené, černé a zelené zvlněné

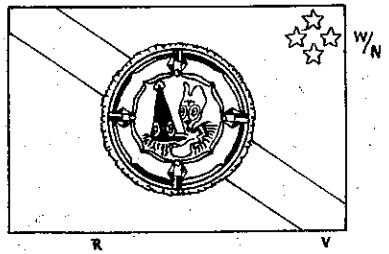

proužky vytvářejí bílé mezikruží. V něm jsou umístěny čtyři obrazce připomínající diamanty. (Jejich podoba je vytvořena černými, zelenými a červenými obdélníčky a trojúhelníčky.) V centrální části emblému leží dvě domorodé masky, černá a bílá, zdobené černým peřím v dolní části.

EAST SEPIK. Také tato provincie pojmenovaná podle řeky Sepik v severní části země má list (5 : 8) rozdělený kosmo na dva trojúhelníky. Uprostřed dolního zeleného je umístěn složitý emblém, jehož základem je žlutý trojúhelník s dalšími bílými a zelenými blíže neidentifikovatelnými pryky. Po stranách trojúhelníka je bílá silueta krokodýla (blíž k žerdi) a žraloka. Pod trojúhelníkem je domorodý buben, kanoe a kopí, přes něž jsou položeny dva bílé kroužky. Uprostřed červeného pole vlajky je žlutá silueta rajky převzatá ze státní vlajky.

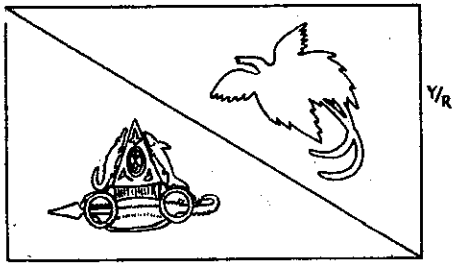

EASTERN HIGHLANDS. Vlajka provincie má poměr stran přibližně 3 : 5 a její list je rozdělen šikmo na dva trojúhelníky - žerdový je červený, vlající zelený. Uprostřed listu je velká žlutá šesticípá hvězda orientovaná tak, že jeden cíp směřuje k žerdi, resp. k vlajícímu okraji. Ve hvězdě je černá kresba "nokondiho", držícího černou větévku kávovníku s červenými plody. (Nokondi je postava místních legend a představuje tvora s jednou nohou, jednou rukou, jedním okem a uchem.) Kolem velké hvězdy je do kruhu seřazeno osm dalších malých, rovněž žlutých šesticípých hvězd. Červená barva představuje zemi (hlínu), která je používána jako barvivo při slavnostních příležitostech, zelená symbolizuje rostlinstvo. Velká hvězda připomíná provinční radu, její cípy šest distriktů, malé hvězdy pak místní vládní rady. Vexillinfo č. III/82 přináší vyobrazení této vlajky s drobnou změnou: oba trojuhelníky zde odděluje ještě úzký černý proužek. Fotografie z časopisu New Nation však tento proužek neuvádí.

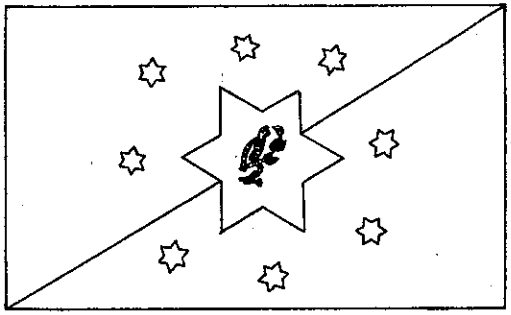

ENGA. Vlajka provincie má poměr stran přibližně 3 : 4 a je rozdělena kosmo na dvě pole. Horní je zelené (symbol vegetace),

dolní (žerďové) černé. Uprostřed je květ orchideje Dracium engaie se třemi žlutými a dvěma bílými okvětními lístky, šestý (nejspodnější) je bílý s černými skvrnami. Oproti popisu je na barevné fotografii zřetelný svislý úzký žlutý proužek u vlajícího okraje.

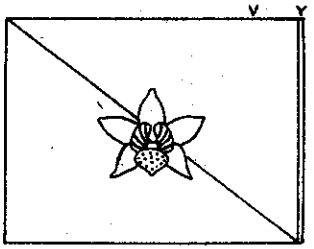

FLY RIVER. Provincie pojmenovaná podle stejnojmenné řeky v jihozápadní části země má složitou vlajku netradičního vzoru. V žerďové třetině vlajky je situováno vyobrazení státní vlajky, avšak ve zkresleném poměru stran - přibližně 2 : 1. Základem zbývajících dvou třetin je žluté čtvercové pole s úzkým červeným lemem. V jeho středu je umístěna černá kresba domorodé válečné výzbroje, doplněná dvěma bílými ptačími křídly. List vlajky je, vyjma žerďového kraje, lemován ještě úzkým černým proužkem.

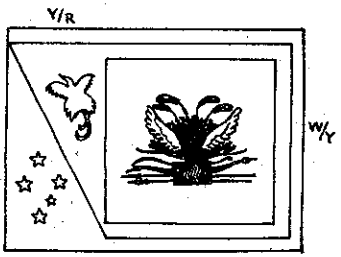

GULF. Vlajka provincie Gulf je modrá s emblémem uprostřed. Ten tvoří kruhové pole vodorovně rozdělené na dvě poloviny - horní červenou s bílou siluetou racka a dolní černou s pěti bílými pěticípými hvězdami Jižního kříže. Kruhové pole obklopují dva oranžoví krokodýli. Hvězdy představují distrikty Kerema, Ihu, Kaintiba, Malalaua a Kikori.

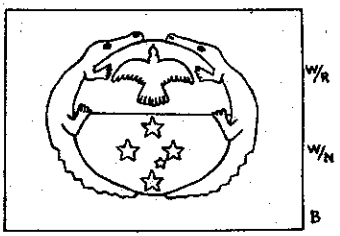

MADANG. Provincie leží ve střední části severního pobřeží. List vlajky je rozdělen na tři vodorovné pruhy, červený, žlutý a černý. Ve žlutém pruhu je v řadě umístěno pět černých pěticípých hvězd. V horním rohu je bílý kanton s černou kresbou pomníku, postaveného na památku pobřežních hlídek. Pomník obklopuje místní vegetace (palmové ratolesti, větévky kakaovníku a kávovníku). Hvězdy představují pět distriktů této provincie.

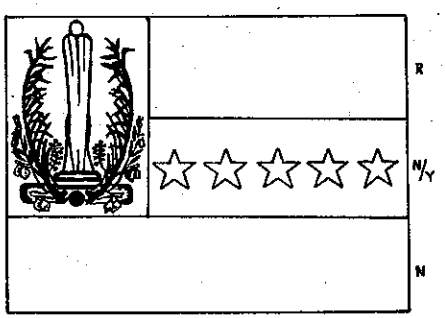

MANUS. Ostrovní provincie v Admiralitních ostrovech má vlajku podobně jako řada dalších papujsko-novoguinejských provincií dělenou kosmo na dva trojúhelníky. Barva žerďového je popsána

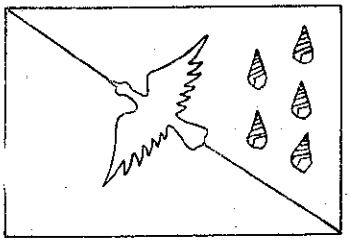

jako "přibližně levandulová" (tj. modravě modročervené), trojúhelník ve vlající části je označen jako "přibližně šarlatový". Uprostřed je bílá silueta ptáka nazývaného zde chauka (směřuje hlavou do horního rohu). U vlajícího okraje je pět zelených lastur se žlutými proužky, vevnitř bílých. Ty představují pět distriktů v provincii.

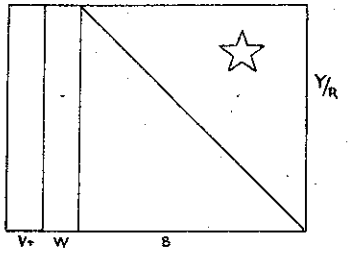

MILNE BAY. Provincie v jihovýchodním cípu ostrova Nová Guinea má poměrně jednoduchou vlajku. V její žerdové třetině jsou dva svislé pruhy - tmavě zelený a bílý. Zbývající část listu je rozdělena kosmo na dvě trojúhelníková pole - spodní tmavě modré a horní červené se žlutou pěticípou hvězdou v horní části. Ta má připomínat první křesťanské misionáře v provincii. Zelená barva je symbolem vegetace a bílá písečných pláží. Modrá připomíná moře a červená barvivo užívané při slavnostech.

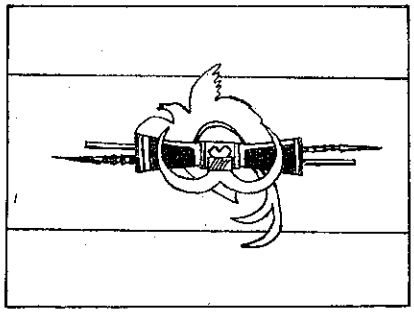

MOROBE. Provincie při jižním pobřeží Huonova zálivu. Má vlajku o poměru stran cca 3 : 4. Tvoří ji tři vodorovné pruhy (1 : 2 : 1), zelený (připomíná vegetaci), žlutý (údolí) a modrý (moře), uprostřed je bílá silueta rajky nepatrně přesahující do krajních pruhů. Přes ni je položen černý domorodý buben "kundu" se žlutou střední částí a bílými proužky na okrajích a dále dvě černá a bílá kopí a dva bílé spojené kančí špičáky, které zde bývají častou ozdobou místních obyvatel. Nad střední částí bubnu je drobný žlutý obrazec připomínající půlměsíc orientovaný cípy dolů.

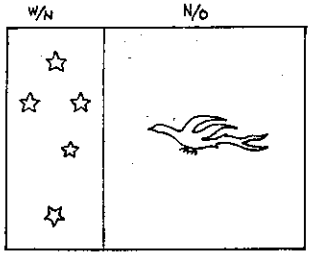

NEW IRELAND. Tato provincie na stejnojmenném ostrově má list své vlajky svisle rozdělený na dvě nestejné části. U žerdi je černý (podle jiných údajů tmavě modrý) pruh s pěticí bílých pěticípých hvězd Jižního kříže. Zbývající část listu má oranžovou

barvu a ve svém středu nese černou kresbu letícího ptáka zvaného drongo a žijícího pouze v této provincii.

SEVERNÍ ŠALOMOUNOVY OSTROVY. Provincie na ostrově Bougainville projevovala v letech 1975 - 1976 silné separatistické tendence. Byla zde vyhlášena "nezávislá" republika. Dnes se zde užívá vlajka totožná se symbolem tohoto někdejšího separátního státu (je podrobně popsána již ve Vexilologii č. 20, s. 280). Tvoří ji modrý list o poměru stran 1 : 2 se dvěma soustřednými kruhovými poli uprostřed. Ve vnitřním černém poli je umístěn místní klobouk "upe" bílé barvy se 3 červenými pruhy. Viditelná část vnějšího kruhového pole je zubatě rozdělena na 47 trojúhelníčků, z nichž ty, které směřují svým vrcholem do středu vlajky, jsou zelené, ostatní pak bílé. Modrá barva symbolizuje Tichý oceán, černá obyvatele ostrova, zelená představuje vlastní ostrov a bílá dříve používané tzv. mušličkové peníze. Klobouk "upe" je kultovním předmětem mladých mužů v období jejich dospívání.

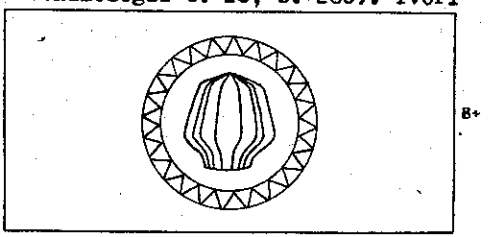

ORO. Vlajku provincie tvoří zelený list se žlutou siluetou motýla Ornithoptera Alexandra ve vlající části. Blíže u žerdi se nachází svislý pruh znázorňující místní vzor na látce zvané "tapa". Ta se vyrábí z lýka vytloukáním. (Její kusy se spojují v pásy, z nichž se vyrábí oděv.) Základem vzoru je červené pole zdobené po krajích čtyřmi řadami (2+2) krátkých kosých žlutých proužků, uprostřed pole je úzký svislý proužek zelený. Látkový vzor je od žerďového okraje listu oddělen ještě úzkým zeleným proužkem.

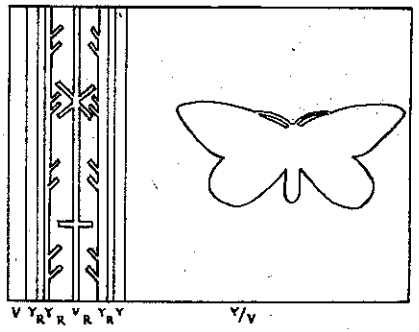

SANDAUN. Základem vlajky této provincie je ústřední motiv státní vlajky modifikovaný tak, že rozdělení listu je šikmé. Žerďový trojúhelník je černý a obsahuje šest bílých pěticípých hvězd, z nichž 4 jsou orientovány cípem nahoru a dvě obráceně. Jižní kříž státní vlajky je tedy nahrazen jiným uspořádáním hvězd,

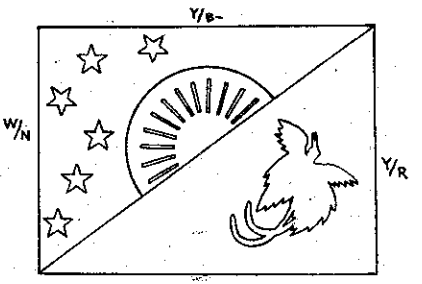

které připomínají další správní celky provincie. Uprostřed listu leží na rozhraní obou trojúhelníkových polí (ale jen v poli černém) světle modré půlkruhové pole. Obsahuje dvanáct žlutých slunečních paprsků, samotné slunce ale vyobrazeno není. Trojúhelníkové pole ve vlající části je červené a žlutá silueta rajky je oproti státní vlajce pootočena o devadesát stupňů.

SIMBU. Poměrně komplikovaně vyhlíží vlajka této provincie. Je širokým kosým pruhem rozdělena na třetiny (měřeno úhlopříčně), přičemž vzniklé trojúhelníky představují opět motiv státní vlajky - u žerdi v černém poli pět bílých hvězd Jižního kříže a ve vlající části žlutá rajka v červeném poli. V tmavě zeleném kosém pruhu, symbolizujícím provincii, je žlutá stylizovaná kresba větévky kávovníku, překrytá dvojicí červených místních kopí (znamení vůdcovství). V místě, kde se zbraně a větévka kříží, je kruh vytvořený z dvanácti malých bílých, částečně se překrývajících kruhových polí (symbol jednoty). Jejich kresba je provedena tak, že vypadají jako podložené pod výše uvedené předměty.

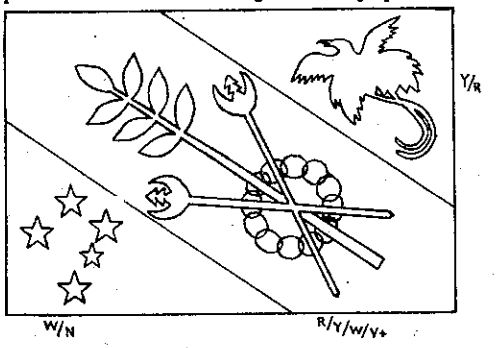

SOUTHERN HIGHLANDS. Také vlajka této provincie je rozdělena kosým pruhem (užším než u předchozí vlajky) na tři pole, jejichž barvy od žerdi jsou zelená, černá a červená. V zeleném poli jsou nepravidelně rozloženy tři, v červeném čtyři bílé pěticípé hvězdy, představující sedm distriktů (Mendi, Tari, Pangia, Ialibu, Kagua, Nipa a Koroba). V černém pruhu je uprostřed žlutá hlava kasuára přilbového, hledící směrem k hornímu rohu. Kolem ní je kruh vytvořený 26 malými žlutými kružnicemi. Tento emblém je podložen dvojicí domorodých kopí, z nichž horní směřuje hrotem do horního rohu a dolní do dolního cípu vlajky. Poněkud jinou kresbu vlajky přinesl zpravodaj Vexillinfo VI/82. Podle něho je kresba kasuára provedena realističtěji a je umístěna v černém kruhovém poli žlutě lemovaném. Odlišně je provedena také kresba kopí, která jsou navíc orientována obráceně než na předchozí variantě vlajky. Naše vyobrazení je převzato z časopisu New Nation.

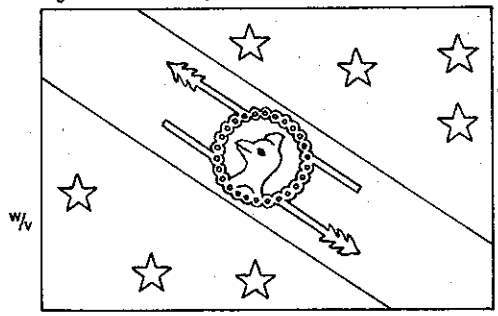

WEST NEW BRITAIN. Vlajka provincie v západní části ostrova Nová Británie (Birara) je modrá se státní vlajkou v kantonu. Ve vlají-

cí části je vyobrazena lastura v přirozených barvách. Modrá barva symbolizuje moře, které obklopuje provincii. Poměr šířky k délce vlajkového listu činí 3 : 4.

WESTERN HIGHLANDS. Vlajku tvoří tři svislé pruhy, černý, zelený a bílý. Uprostřed zeleného je bílá šesticípá hvězda a kolem ní 12 malých, rovněž bílých šesticípých hvězd. Černá barva pochází ze státní vlajky, zelená připomíná vegetaci a bílá oblaka. Hvězdy představují provinční vládu a dvanáct místních správ.

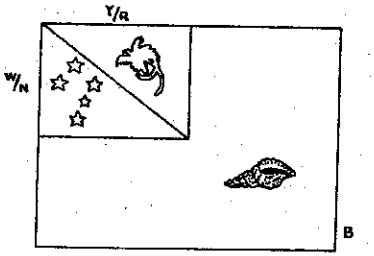

PORT MORESBY. Hlavní město země má vlastní statut (někdy je nepřesně v literatuře označováno za dvacátou provincii). Není známo, že by používalo vlastní vlajku.

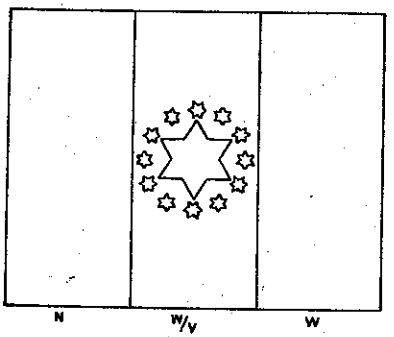

Ke zveřejnění těchto ještě ne zcela úplných údajů jsme přistoupili na četná přání našich čtenářů. O všech případných doplňujících poznatcích budeme informovat průběžně.

Literatura: Vexillinfo I/82, III/82, VI/82 a IX/82. Flagmaster 040, 042. New Nation, 6, 1982, č. 7 /září/.

-pf-

NOVÉ VLAJKY

NORDISK FLAG SELSKAB

Po patnácti letech existence Severské vexilologické společnosti změnili její členové vlajku společnosti. Na výroční schůzi v Göteborgu v říjnu 1987 posoudili v anonymní soutěži 6 návrhů (dva se lišily pouze kombinací barev), které zaslali Ole Bjerring z dánského Hobra, Magnus Persson ze švédského Eslöva, Matti Prepula z finského Tampere a Göran Filén ze Stockholmu.

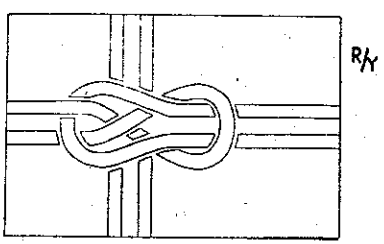

Z převahou zvítězil návrh červeného severského kříže na žlutém listě. Kříž však nemá běžnou podobu, jeho vodorovná ramena jsou tvořena podobně jako na vlajce FIAV dvěma vlajkovými šňůrami, které probíhají vodorovně celým listem a vytvářejí dvě navzájem zauzlené smyčky. Svislé rameno se skládá ze dvou volných, svislých vlajkových šňůr. Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.

abr

VEXILOLOGICKÁ LITERATURA

Günter Rennau: Haack Flaggenkarte. 2. (v tiráži chybně uvedené jako 3.) vydání. Gotha, VEB Hermann Haack 1987. Tabule formátu 120 x 84 cm ISBN 3-7301-0161-7 Cena 7,- marek.

Vlajková mapa světa, která došla velké obliby, vyšla koncem minulého roku v novém vydání (redakční uzávěrka: leden 1986). Základní koncepce se osvědčila a zůstala proto zachována (viz recenze ve Vexilologii č. 59, s. 1202).
Mapa vykazuje už mnohem méně chyb, na tomto místě je třeba uvést pouze Lesotho, Svatý Kryštof, Egypt, Brunej, Kiribati, Saúdskou Arábii a Haiti. U posledně jmenovaného státu měla být otištěna vlajka bez znaku, vždyť i ostatní vlajky jsou národní, obchodní nebo občanské, nikoliv však státní nebo služební. Také některé vlajkové poměry se odchylují od předpisu (Bulharsko, Lichtenštejnsko, Írán, Guinea-Bissau, Haiti apod.). Nepříjemným nedostatkem, který ale nelze připsat autorovi, je podání oranžové a tmavě modré: na mapě vyšly bohužel červeně a fialově. To vše však neubírá na jinak vysoké kvalitě mapy, která jistě nebude chybět v žádné vexilologické knihovničce. jt

VEXILOLOGICKÁ PŘEDNÁŠKA VE VARŠAVĚ

Dne 26. srpna 1988 se sešla Genealogické a heraldická komise polské historické společnosti, aby vyslechla přednášku známého sovětského vexilologa docenta V.A. Sokolova, vědeckého pracovníka kemerovské univerzity. V přednášce se hovořilo o dokumentech, které pojednávají o historických ruských praporech i o sovětských vlajkách z nedávné doby. Autor výklad ilustroval nejen diapozitivy, ale i skutečným vexilologickým materiálem. Účastníkům pak rozdal některé své publikované práce (o vlajkách Ruské, Ukrajinské a Tádžické SSR). Bb

UPOZORNĚNÍ

Pro nedostatek místa nebyla otištěna na s. 1357 minulého čísla Vexilologie kresba jednoho z návrhů příbramské vlajky od F. Frýby. Návrh je velmi jednoduchý, skládá se ze tří vodorovných pruhů, modrého, červeného a zeleného. Do popisu vlajky Vánočního ostrova na s. 1366 se vloudila chyba. Kruhové pole se zelenou mapou není bílé, nýbrž žluté. Hvězdy Jižního kříže jsou však bílé.

VEXILOLOGIE - zpravodaj Vexilologického klubu při Obvodním kulturním domě v Praze 3, Kalininova ulice č. 53, 130 00 Praha 3. Vychází neperiodicky a je určen pouze členům klubu. Toto číslo připravil ing. Aleš Brožek za spolupráce Pavla Fojtíka, prom. historika Jaromíra Kouby, ing. Jaroslava Martykána, doc. dr. Ludvíka Muchy, CSc., a dr. Zbyška Svobody. Výtvarně spolupracoval ing. Michael Kroupa, CSc.

Listopad 1988 č. 71
TZ 56